

dr Jerzy TELAK

Zakład Społecznych Problemów Bezpieczeństwa Krajowego i Międzynarodowego

Szkoła Główna Służby Pożarniczej

dr Dariusz SKALSKI

Zakład Sportów Wodnych, Akademia Wychowania Fizycznego i Sportu

im. Jędrzeja Śniadeckiego w Gdańsku

Programy szkolenia w zakresie ratownictwa wodnego w ujęciu historycznym i w świetle przeprowadzonych badań – wybrane aspekty

Training Programs in Water Rescue from the Historical Point of View According to the Conducted Researches – Selected Aspects

Streszczenie

Artykuł prezentuje historię tworzenia programów z zakresu ratownictwa wodnego. Zarysowano rolę Polskiego Związku Pływackiego w zakresie ratowania tonących w latach 1927-1939 i po II wojnie światowej do 1969 r. Wskazano pierwotne wzorce programowe w zakresie szkolenia ratowników wodnych, a także rolę programotwórczą Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie oraz Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego. Zaznaczono możliwości wykorzystania matryc programowych Międzynarodowej Federacji Ratowania Życia, a także podstawę formalną szkoleń w ratownictwie wodnym. Opisano istotę trzymodułowego rozkładu treści programowych zawartych w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, ratownictwo wodne, szkolenie

Summary

The article presents the history of the water rescue. The role of Polish Swimming Association in rescue of drowning in 1927-1939 and after the Second World War to 1969 was outlined. The original program of lifeguards training, as well as the leading role of Academy of Physical Education in Warsaw and Water Voluntary Rescue Service were indicated. The possibility of the use of the International Life Saving Federation program matrices as well as the formal base of

trainings in water rescue were emphasized. The essence of three modules division of the program contents contained in the regulation of the Minister of Interior was described.

Keywords: safety, water rescue, training

1. Szkolenia ratowników wodnych w ujęciu historycznym

Stosunkowo późno w Polsce zostało rozpoczęte szkolenie ratowników wodnych¹. W okresie międzywojennym w Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego w Warszawie były prowadzone szkolenia z zakresu ratownictwa wodnego w oparciu o programy opracowane na podstawie programów holenderskich i niemieckich organizacji ratowniczych. Od 1936 r. Polski Związek Pływacki (PZP) rozpoczął współpracę z organizacjami ratowania tonących Holandii i Niemiec. W porozumieniu z Państwowym Urzędem Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego PZP delegował do tych organizacji przedstawiciela, aby zapoznał się z taktyką, metodyką i technikami ratownictwa wodnego. W listopadzie 1937 r. PZP zorganizował pierwszy Kurs Instruktorów Ratownictwa na pływalni CIWF, kierował nim i zajęcia prowadził instruktor CIWF kpt. Kazimierz Laskowski. Zastosował on najnowsze, jak na ówczesne lata, metody nauczania, wyniesione z praktyk w Niemczech i Holandii². Kurs ratowania tonących dla instruktorów pływania zorganizowany w CIWF trwał 12 dni³.

W 1937 r. Zarząd PZP powołał Referat Ratownictwa (analogicznie w okręgach PZP), a także Komisję Sportowo-Egzaminacyjną z zadaniem przeprowadzania szkoleń i egzaminów na odznaki ratownicze I, II i III klasy oraz organizowania zawodów i mistrzostw Polski w ratownictwie wodnym. Do obowiązków Komisji Sportowo-Egzaminacyjnej Okręgu należało przeprowadzanie szkoleń i egzaminów na odznaki II i III klasy. Do celów i zadań Referatu należało organizowanie i rozwój ratownictwa wodnego w Polsce, rozpowszechnienie umiejętności ratowania tonących⁴.

Podczas drugiej wojny światowej i okupacji hitlerowskiej nastąpiła przerwa w działaniu większości organizacji w Polsce, w tym także PZP⁵. Po drugiej wojnie światowej w 1945 r. reaktywowany został PZP, a w 1947 r. powołano przy PZP

¹ Pierwszy kurs przodowników pływania i ratownictwa w Wilnie, [w:] Na Posterunku nr 35, Warszawa 1938.

² K. Laskowski, Ratowanie tonących w Holandii, [w:] Wychowanie Fizyczne, 1936, nr 9/10, s. 411–412.

³ M. Witkowski, Początki i rozwój ratownictwa wodnego w Polsce, [w:] Wychowanie Fizyczne i Sport, 1973, s. 152.

⁴ Regulamin Referatu Ratownictwa Polskiego Związku Pływackiego, Warszawa 1937, s. 1–2.

⁵ I. Tabaczek-Bejster, Działalność Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, ZG WOPR, Warszawa 2012, s. 22.

Referat Ratownictwa Wodnego⁶. Od 1952 r. dzięki aktywności kierownika Zakładu Pływania AWF w Warszawie i działacza PZP D. Bogajewskiego elementy ratownictwa wodnego włączono do programu studiów Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie, a M. Witkowski opracował niezbędne materiały, przy wykorzystaniu jako matrycy przedwojennych programów szkoleń CIWF i PZP. W następnych latach ratownictwo wodne zostało włączone do programów studiów wszystkich uczelni wychowania fizycznego w Polsce. Na kursach dla instruktorów i trenerów pływania PZP prowadzone były zajęcia z ratownictwa⁷.

Od 1958 r. Warszawski Okręgowy Związek Pływacki zaczął organizować kursy dla ratowników wodnych, prowadzone według programu opracowanego przez M. Składę i M. Witkowskiego, oraz powołał Komisję Ratownictwa Wodnego. M. Witkowski wydał podręcznik pt. „Ratowanie tonących”. W Katowicach przeprowadzony został po raz pierwszy siedmiodniowy kurs instruktorów ratownictwa wodnego⁸. W 1959 r. zmodyfikowano programy szkoleń na stopnie, a także wprowadzono legitymacje ratowników I i II klasy oraz instruktorów ratownictwa wodnego. W latach 1959–1960 przeszkolonych zostało 74 instruktorów ratownictwa wodnego⁹.

Koncepcja utworzenia w Polsce służby ratownictwa wodnego pojawiła się w 1959 r., utonęły wówczas 1133 osoby, w tym 1/4 to małoletni. Zarządzenie nr 74 Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z 11 kwietnia 1962 r. stanowiło podstawę utworzenia Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego – „regulaminowej” organizacji¹⁰, która korzystała z programów opracowanych w PZP. W 1967 r. WOPR uzyskał formalny status stowarzyszenia i działał przez wiele lat na zasadzie wyłączności (monopolu) świadcząc w Polsce usługi w zakresie ratownictwa wodnego.

W latach 1965–1969 WOPR prowadził intensywną działalność organizacyjną, której efektem stało się uzyskanie osobowości prawnej oraz utworzenie jednostek terenowych we wszystkich województwach. Promocji WOPR towarzyszyło i systematyczne przejmowanie spraw ratownictwa wodnego od PZP¹¹. Na podstawie zawartego porozumienia pomiędzy WOPR a PZP z dniem 30 kwietnia 1969 r. WOPR przejęło wszystkie sprawy związane z ratownictwem wodnym, wraz z dokumentacją dotyczącą szkolenia, instruktorów (ponad 200) i ratowników wodnych

⁶ Sprawozdanie z działalności władz PZP w roku jubileuszowym 1947, Poznań 1947, s. 4–5; Ogólnopolskie Sympozjum WOPR, Poznań 1976, s. 7.

⁷ R. Wysoczański (red.), Konferencja naukowo-metodyczna z okazji 50-lecia PZP, Warszawa 1975, s. 56–57; Ogólnopolskie Sympozjum WOPR, Poznań 1976, s. 7; Materiały na V Krajowy Zjazd WOPR, Warszawa 1987, s. 2–3.

⁸ K. Hędzulek, A. Mazur (red.), Słownik biograficzny pracowników CIWF i AWF, Warszawa 2005, s. 57.

⁹ M. Witkowski, Początki i rozwój..., op. cit., s. 152–153; I. Tabacek-Bejster, Działalność Wodnego..., op. cit., s. 24.

¹⁰ <http://wopr.pl/> 23.05.2015.

¹¹ Witkowski M., Ogólny zarys ratownictwa wodnego na świecie i w Polsce, [w:] Ogólnopolskie Sympozjum Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego, red. Z. Wiatr, 8–9 maja 1976, Poznań 1976, s. 9.

(około 16 000). W listopadzie 1969 r. zostały przygotowane, oparte o założenia PZP, programy szkoleniowe i regulaminy zdobywania poszczególnych stopni¹²: młodszy ratownik, ratownik wodny, starszy ratownik, a także instruktor ratownictwa wodnego WOPR i instruktor wykładowca WOPR (wprowadzone w styczniu 1970 r.). W ostatnim tygodniu grudnia 1969 r. został zorganizowany pierwszy kurs dla instruktorów ratownictwa wodnego (wg nowego programu), na którym wykładowcami byli: dr M. Witkowski, dr med. B. Kamiński, dr A. Malinowski, W. Wajnert, W. Płóciennik, a kierował nim H. Struszewski¹³.

W latach 1969–1973 celem WOPR stała się stabilizacja i usprawnianie funkcjonowania struktur oraz rozwijanie działalności organizacyjnej¹⁴. W 1975 r., na wniosek Komisji Szkoleniowej Zarządu Głównego WOPR, została wprowadzona do użytku instrukcja¹⁵, w której zostały ustanowione następujące stopnie ratowników i instruktorów WOPR:

- Młodszy ratownik WOPR (po szkoleniu z 40. jednostkami dydaktycznymi – jd.),
- Ratownik wodny (70 jd.),
- Starszy ratownik WOPR,
- Instruktor ratownictwa WOPR (80 jd.),
- Instruktor wykładowca WOPR (co najmniej posiadanie publikacji z zakresu ratownictwa wodnego, żywienia, sportów wodnych itp. przyjętych przez Główną Komisję Szkoleniową)¹⁶.

Dla członków WOPR przewidziano kurs 15-godzinny (4 jd. – zagadnień teoretycznych, 4 jd. – pierwszej pomocy na lądzie i 7 jd. ćwiczeń praktycznych).

W 1976 r. działało 29 (w sześciu województwach były tworzone) jednostek wojewódzkich WOPR, barierą rozwoju w niektórych rejonach kraju stanowiła sprawność fizyczna kandydatów na ratowników, w tym ich umiejętności pływackie¹⁷. WOPR otrzymał wówczas od Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki prawo nauczania pływania i wydawania kart pływackich. Wielotysięczna rzesza osób młodych została objęta programem nauki pływania, z której część zasilila szereg ratowników wodnych. M. Witkowski w swojej publikacji stwierdził, że: „działalność propagandowa zmierza do zwiększenia bezpieczeństwa nad wodami, do tworzenia bezpiecznych miejsc do kąpieli, do zwiększenia kultury obcowania z wodą”¹⁸.

Szkolenia kadr stanowiły priorytet WOPR, systematycznie rosła liczba ratowników wodnych do 59 355 w 1986 r. Liczba młodszych ratowników WOPR wzrosła o 1919 osób, ratowników wodnych WOPR o 2903, przybyło 87. starszych

¹² Materiały szkoleniowe, instrukcje, regulaminy WOPR, Zarząd Główny WOPR, Warszawa 1969.

¹³ http://www.wopr.adn.pl/page.php?page_id=18 18.07.2015.

¹⁴ Tamże, s. 10.

¹⁵ Instrukcja szkoleniowa nr 1/75 w sprawie zasad prowadzenia kursów szkoleniowych z zakresu ratownictwa wodnego różnych stopni, wyd. Zarząd Główny WOPR, Warszawa 1975.

¹⁶ Tamże, §1, pkt. 1.

¹⁷ Tamże, s. 12.

¹⁸ M. Witkowski, *Ogólny zarys...*, op. cit., s. 12.

ratowników WOPR i 70 instruktorów WOPR. Wskaźnik liczby zatrudnionych ratowników na 100 tys. mieszkańców (średnia krajowa ok. 150 ratowników na 100 tys. mieszkańców)¹⁹.

Kolejna zmiana w szkoleniach nastąpiła w 1987 r. Na podstawie wniosku Komisji Szkoleniowej WOPR zostały skorygowane nazwy stopni w ratownictwie wodnym i ustalony wymiar szkolenia:

- Młodszy ratownik wodny (44 jd.),
- Ratownik wodny (80 jd.),
- Starszy ratownik wodny (64 jd.),
- Instruktor ratownictwa WOPR (80 jd.),
- Instruktor wykładowca ratownictwa WOPR.

Od kandydata na instruktora wykładowcę ratownictwa WOPR wymagano posiadania publikacji z zakresu ratownictwa wodnego, ożywiania osób, sportów wodnych itp. przyjętych przez Główną Komisję Szkoleniową WOPR. Utrzymany został 15 godzinny kurs podstawowy dla członków WOPR z 4 jd. zajęć teoretycznych i 11 jd. zajęć praktycznych²⁰.

W latach 1987–1991 podstawowym zadaniem WOPR było szkolenie kadr. W tym okresie zostało wydane opracowanie W. Wiesnera dotyczące metodyki szkolenia ratowników wodnych oraz kasetta video z metodyką nauczania pływania²¹. W celu ujednoczenia wiedzy i umiejętności zostały scentralizowane szkolenia na stopień starszego ratownika i instruktora ratownictwa WOPR²².

W 1997 r. zostały opracowane projekty programów szkoleń²³, które stanowiły podstawę dla programów szkolenia WOPR wprowadzonych 1 stycznia 2000 r. Tym samym instrukcje szkoleniowe zostały zastąpione programami szkolenia. Nieznacznej korekcie poddano nazwy stopni ratowników i instruktorów²⁴ oraz określono zakresy kursów na stopienie młodszego ratownika, ratownika, starszego ratownika i instruktora WOPR. Kursy na stopnie młodszego ratownika i ratownika zostały powierzone do realizacji jednostkom terenowym WOPR, natomiast kursy dla starszych ratowników były realizowane centralnie w Ośrodku Szkolenia WOPR „Tama” w Rajgrodzie²⁵. Określone zostały także wymagania dla kandydatów na stopień instruktora wykładowcy WOPR²⁶. Kursy WOPR na poszczególne stopnie miały różne formy, ale zbliżone okresy realizacji: młodszy

¹⁹ XXV Lat działalności WOPR w służbie społeczeństwa – sprawozdanie z działalności za lata 1982–1986, wyd. Zarząd Główny WOPR, Warszawa 1987.

²⁰ Instrukcja szkoleniowa Nr 1/87 Zarządu Głównego WOPR w sprawie zasad prowadzenia kursów szkoleniowych z zakresu ratownictwa wodnego, Warszawa 1987.

²¹ Tamże, s. 18.

²² XXX Lat działalności..., op. cit., s. 17.

²³ Na podstawie: J. Telak, Projekty centralnych programów szkolenia WOPR, oprac. kwalifikujące na stopień instruktora wykładowcy WOPR, Warszawa 1997.

²⁴ Uchwała nr 1/11/99 Prezydium Zarządu Głównego WOPR w sprawie stopni w WOPR.

²⁵ Uchwała nr 2/11/99 Prezydium Zarządu Głównego WOPR w sprawie programów kursów szkoleniowych WOPR.

²⁶ Uchwała nr 3/11/99 Prezydium Zarządu Głównego WOPR w sprawie wymagań dla kandydatów na stopień instruktora wykładowcy WOPR.

ratownik WOPR (50 jd.), ratownik WOPR (80 jd.), starszy ratownik WOPR (80 jd., na centralnym kursie stacjonarnym, trwającym 10 dni), instruktor WOPR (80 jd., na centralnym kursie stacjonarnym, trwającym 10 dni)²⁷.

2. Ocena systemu szkolenia ratowników wodnych w świetle przeprowadzonych badań

W 2004 r. Jerzy Telak²⁸ zobowiązał się do dokonania korekty programów WOPR w kierunku unifikacji ich z programami Międzynarodowej Federacji Ratowania Życia (International Life Saving Federation, ILS). W celu poprawy efektywności działania polskiej organizacji ratowników wodnych, dr Detlev Mohr potwierdził potrzebę dokonania zmian w programach szkoleń WOPR w celu osiągnięcia w tym zakresie stanu zgodnego z istniejącym w innych organizacjach ILS²⁹.

System szkolenia w ujęciu ogólnym ma na celu podnoszenie kwalifikacji. Może stanowić punkt wyjściowy do zdobywania kolejnych szczebli zawodowych, swoiste wspinanie się po „drabinie hierarchii”. Z jednej strony „podłożem aktywności społeczno-zawodowej załogi są osobiste potrzeby pracowników”, z drugiej strony „potrzeby ekonomiczno-społeczne zakładu pracy, jakie zgłasza pod adresem społeczności zakładowej kierownictwo firmy”. Korzystanie z możliwości stworzonych przez system szkolenia należy uznać za wyraz zaangażowania się funkcjonariuszy lub pracowników w instytucjach publicznych lub przedsiębiorstwach oraz członków w sprawy organizacji pozarządowych³⁰.

Koncepcja zmiany w systemie i programów szkolenia WOPR została przygotowana w latach 2005–2007 przez prezesa WOPR, przy znaczącym udziale Tomasa Zalewskiego³¹. Wykonawcą oprzyrządowania do programów szkoleń (np. dzienników szkoleń) był przewodniczący i członkowie Komisji Edukacji WOPR (2008–2013). Efekt prac Komisji rozpoczętych we wrześniu 2008 r. został zaprezentowany w 2009 r. na szkoleniu ratowników i instruktorów WOPR w Głucholazach i skutkowało zmianami w programach szkolenia WOPR od 1 stycznia 2010 r.³². System ten wywołał wiele kontrowersji wśród instruktorów WOPR i ratowników wodnych.

W przypadku ratowników wodnych pracujących w obiektach rekreacyjnych: kąpieliskach i miejscach wykorzystywanych do kąpieli „kierownictwo firmy”

²⁷ Uchwała nr 2/11/99..., op. cit.

²⁸ J. Telak, Prezes WOPR (2001–2013), wiceprezydenta ILS Federation of Europe (2003–2015), delegat na Walne Zgromadzenie ILSE i ILS (2001–2015), delegat na Walne Zgromadzenie ILSE i ILS.

²⁹ Wypowiedź na konferencji prasowej, Warszawa, czerwiec 2005; w 2005 r. D. Mohr pełnił funkcję Przewodniczącego Komisji Sportu ILSE, od 2012 r. jest Prezydentem ILS Federation of Europe, a od 2012 r. wiceprezydentem ILS.

³⁰ J. Sikora, Aktywność społeczno-zawodowa i społeczno-polityczna oraz stosunek pracowników do pracy w socjologii pracy, w: „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, Poznań 1982.

³¹ T. Zalewski: wiceprezes ZG WOPR właściwy w sprawach szkolenia (2008–2013), delegat na Walne Zgromadzenie ILSE i ILS (od 2008 r.), członek Zarządu Głównego ILS (od 2012 r.), Prezes WOPR Województwa Zachodniopomorskiego.

³² http://wopr.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=294&Itemid=181 29.05.2015.

należy pojmować dwuaspektowo. Z jednej strony jest to kadra kierownicza i zarządzająca służb ratowniczych, z drugiej to administratorzy, gestorzy obiektów. Głównie od wymagań tych ostatnich zależy jak wyszkoleni pracownicy znajdą zatrudnienie na terenie prowadzonych przez nich obiektów. Badania prowadzone na terenie 64 obiektów rekreacyjnych i pokazały one nie tyle ogólny obraz wyszkolenia ratowników WOPR, co rzeczywisty stan zatrudnianej kadry ratowniczej w sezonie letnim 2011 r. Otrzymanych wyników nie można traktować jako wskaźnika, który można odnieść do kadry ratowników wodnych i szeroko uogólnić. Niemniej, skuteczność systemu szkolenia (obszar B) w przyjętych na potrzeby badań przedziałach okazał się „słaby” (53,7%). Słabości systemu szkolenia ratowników wodnych sygnalizowane były przez respondentów kwestionariusza wywiadu³³.

W celu zobiektywizowania oceny tego systemu szkolenia ratowników wodnych oraz wskazania jego słabości skonstruowano narzędzie badawcze, które skierowano do 110 ratowników i instruktorów WOPR – praktyków, na co dzień zajmujących się szkoleniem i pracujących zawodowo na terenie województwa pomorskiego, w powiatach chojnickim, kartuskim, kościerskim i starogardzkim. Próbę 110 respondentów w tym przypadku należy uznać za reprezentatywną. Gęstość obiektów rekreacyjnych: kąpielisk i miejsc wykorzystywanych do kąpeli, znajdujących się na obszarze objętym badaniem sprawia, że reprezentatywność próby można uznać za wysoką. Aby wykazać istotę zmian dotyczących unormowań dokonano analizy SWOT (Strengths–Weaknesses–Opportunities–Threats)³⁴ odnoszącej się do realnego oddziaływania unormowań formalnych na system szkolenia i zarządzanie w ratownictwie wodnym. Skuteczność systemu bezpieczeństwa w ratownictwie wodnym dla czterech obszarów badawczych została przedstawiona w tabeli 1.

Z analizy wynika, że cztery badane obszary pozostają we wzajemnej korelacji i żaden nie może być lekceważony w aspekcie skuteczności ratownictwa wodnego. Odpowiednio opracowany system szkolenia, mający na celu podnoszenie poziomu wiedzy i umiejętności (kompetencji), powinien dać najwyższą sprawność ratownika wodnego w akcji niesienia pomocy osobie poszkodowanej lub znajdującej się w stanie bezpośredniego zagrożenia utraty życia lub zdrowia na obszarze wodnym. Skuteczność akcji ratowniczych jest wskaźnikiem efektywności systemu szkolenia.

³³ Badania w kontekście sprawności fizycznej ratowników wodnych, standardów bezpieczeństwa i systemów zarządzania do ocena systemu szkolenia ratowników wodnych, zostały przeprowadzone w 2011 r.

³⁴ SWOT – jedna z najpopularniejszych heurystycznych technik analitycznych, służąca do porządkowania informacji, stosowana w obszarach planowania jako uniwersalne narzędzie pierwszego etapu analizy strategicznej, w naukach ekonomicznych stosowana do analizy wewnętrznego i zewnętrznego środowiska organizacji, analizy projektu, rozwiązania biznesowego itp.

Tabela 1. Skuteczność systemu bezpieczeństwa w ratownictwie wodnym

Obszar badawczy	Mocne strony	Słabe strony	Szanse (korzystnej zmiany)	Zagrożenia
A – system szkolenia w ratownictwie wodnym	<ul style="list-style-type: none"> – dobrze opracowany system szkoleń – system szkoleń jest właściwie stopniowany i umożliwia zdobywanie kolejnych kwalifikacji 	<ul style="list-style-type: none"> – wysokie koszty szkoleń – brak weryfikacji uprawnień ze strony potencjalnych pracodawców – stopnie mają znaczenie tylko w systemie organizacyjnym – brak jednoznacznego przekonania do ratownik wodny jest zawodem 	<ul style="list-style-type: none"> – urealnienie kosztów szkoleń – uświadomienie (na drodze konsultacji?) potencjalnym pracodawcom, że wraz ze wzrostem kwalifikacji wzrasta wiedza i umiejętności ratownika wodnego – stosowanie odpowiednich systemów motywacyjnych w celu zachęcenia do szkolenia się, zdobywania wyższych umiejętności – nowe rozporządzenie MSW w sprawie szkoleń w ratownictwie wodnym 	<ul style="list-style-type: none"> – obniżanie się odsetka wysoko wyspecjalizowanej kadry w ratownictwie wodnym – zatrudnianie przez gestorów kąpielisk ratowników wodnych o niższych kwalifikacjach
B – sprawność fizyczna ratowników WOPR	<ul style="list-style-type: none"> – system szkolenia biorący pod uwagę pogłębianie wiedzy i umiejętności ratowników wodnych – odpowiednio opracowane narzędzia pomiarowe sprawności ratowników wodnych 	<ul style="list-style-type: none"> – zbyt niska dolna granica wieku (12 lat) jako moment zdobywania pierwszych uprawnień – trudności treningowe służące utrzymaniu sprawności poza okresem wiodnich miejsc (pływalni krytych, basenów itp.) 	<ul style="list-style-type: none"> – dostosowanie narzędzi szkoleniowych do wieku szkolonych osób – dbałość o podnoszenie wiedzy, umiejętności i kwalifikacji poza sezonem letnim 	<ul style="list-style-type: none"> – w związku ze zbyt niskim poziomem percepcji wynikającej z wieku w jakim zaczyna się szkolenia może dojść do obniżania kwalifikacji i poziomu wiedzy w przyszłości – brak dostępu do miejsc treningowych poza sezonem letnim może wpłynąć na obniżanie się psychofizycznej sprawności ratowników wodnych
C – standardy bezpieczeństwa na terenie kąpielisk śródlądowych	<ul style="list-style-type: none"> – czytelność przepisów i wymogów – konstrukcja przepisów i wymogów oraz ich stosowanie zapewniają zachowanie właściwych standardów bezpieczeństwa na kąpieliskach śródlądowych 	<ul style="list-style-type: none"> – słabe działania w kierunku promocji wdrażania standardów bezpieczeństwa – słaba znajomość przepisów i wymogów u gestorów kąpielisk śródlądowych – ze strony gestorów kąpielisk śródlądowych – podejmowanie działań spełniających minimum wymagań 	<ul style="list-style-type: none"> – podejmowanie akcji promocyjnych przez podmioty ratownictwa wodnego i samorządy lokalne (kierowane do gestorów kąpielisk) dotyczących standardów bezpieczeństwa – stworzenie odpowiednich narzędzi do egzekwowania standardów bezpieczeństwa 	<ul style="list-style-type: none"> – obniżanie się poziomu bezpieczeństwa na kąpieliskach śródlądowych – obniżanie skuteczności pracy ratowników wodnych

<p>D – system zarządzania w ratownictwie wodnym na wodach śródlądowych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - dobrze opracowane prawodawstwo wewnętrzne (uchwały, zarządzenia) - jasne i konsekwentnie egzekwowane zasady - dobrze opracowany układ hierarchiczny do 2011 r. 	<ul style="list-style-type: none"> - nieprecyzyjność aktów prawnych zewnętrznych (ustawy, rozporządzenia) - ograniczanie działań społecznych, ochotniczych, wolontarystycznych - słabo definiowany i wdrażany system motywacyjny 	<ul style="list-style-type: none"> - konsultacje o charakterze społecznym między ustawodawcą a podmiotami ratowniczymi - konsultacje na poziomie wewnętrznym z uwzględnieniem stosunków podwładny – przełożony - konsultacje w zakresie opracowywania systemu motywacji 	<ul style="list-style-type: none"> - powstawanie braku poczucia misyjności służby w ratownictwie wodnym - zmniejszanie się liczby chętnych do wstępowania do organizacji zajmujących się ratownictwem wodnym - pogłębianie się zaburzeń informacyjnych, konsultacyjnych itp.
--	--	---	--	---

Źródło: Badania własne*.

*Badania przeprowadzone przez dr. Dariusza Skalskiego w 2011 r.

Kąpieliska śródlądowe w sezonie letnim stanowią podstawowe miejsca pracy ratowników wodnych. W przypadku braku dbałości zarządców chronionych obszarów wodnych o zapewnienie standardów bezpieczeństwa praca ratowników wodnych może być zaburzona. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że samorządy lokalne nie dokładają należytej staranności w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa osób przebywających na obszarach wodnych. Zaledwie 13% kąpielisk znajduje się w gminnej ewidencji kąpielisk. Niski odsetek obiektów był utrzymywany w czystości. Fakt, że 24% kąpielisk nie było objętych ochroną ratowniczą można uznać za niewłaściwy.

Tylko 57% ratowników wodnych pracujących w obiektach rekreacyjnych w sezonie letnim 2011 r. nie ukończyło kursu Kwalifikowanej Pierwszej Pomocy, 21% nie posiadało stopnia ratownika WOPR (a jedynie ważne uprawnienia WOPR), 28% nie posiadało żadnych dodatkowych kwalifikacji, a odsetek ratowników, którzy odbyli szkolenia specjalistyczne wynosił zaledwie 14,9%. 97,8% ratowników wodnych objętych badaniem spełniło normy sprawności fizycznej. Braki wykazane w obszarze D (zewnątrzne otoczenie organizacji zajmujących się ratownictwem wodnym) przekładają się na braki w obszarze C. Gestorzy większości obiektów wykazują dbałość jedynie o zapewnienie minimum ze standardów bezpieczeństwa³⁵.

3. Programy szkolenia ratowników wodnych od 2012 roku

Państwowa Straż Pożarna w 1995 r. rozpoczęła budowę krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego³⁶. W ramach KSRG znalazła się część zasobów ratownictwa wodnego. Równolegle zostały przygotowane i wdrożone programy szkolenia strażaków PSP i druhów Ochotniczych Straży Pożarnych, zawierające uniwersalne treści z zakresu ratownictwa wodnego. PSP i Związek OSP dysponuje zasobami kompetentnymi do przygotowania programów szkolenia z zakresu ratownictwa wodnego niezbędnych do realizacji zadań służbowych na obszarach wodnych. Porozumienie KSRG i WOPR pozwoliło ujednoczyć taktyki i metodyki pracy ratowników wodnych. Dokonano unifikacji sprzętu ratownictwa wodnego wykorzystywanego przez WOPR³⁷.

³⁵ Szczegółowe analizy poszczególnych obszarach badawczych zostały przedstawione w skrócie.

³⁶ Szerzej: B. Kogut, Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy. Aspekty prawne, [w:] Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy w latach 1995-2015. Postępy organizacyjno-prawne logistyczne i taktyczno-ratownicze, red. J. Konieczny, M. Schroeder, Wyd. Garamond Oficyna Wydawnicza, Inowrocław-Poznań-Warszawa 2015, s. 23-38.

³⁷ Zob. Telak J., Działalność Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym, [w:] Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy w latach 1995-2015. Postępy organizacyjno-prawne logistyczne i taktyczno-ratownicze, red. J. Konieczny, M. Schroeder, Wyd. Garamond Oficyna Wydawnicza, Inowrocław-Poznań-Warszawa 2015, s. 527-541.

W latach 2008-2011 prezes WOPR wziął udział w kilkudziesięciu posiedzeniach komisji i podkomisji w Sejmie i Senacie RP dotyczących ustawowych regulacji prawnych spraw ratownictwa wodnego³⁸, a następnie w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji, później MSW przy opracowywaniu rozporządzeń, w tym dotyczącego szkoleń ratowników wodnych i instruktorów z zakresie ratownictwa wodnego³⁹. W kwietniu i maju 2012 r. J. Telak na podstawie załącznika – programu szkolenia ratowników wodnych – do projektu rozporządzenia MSW w sprawie szkoleń w ratownictwie wodnym określił trymodułowy rozkład treści programowych, nad którego oprzyrządowaniem miała pracować Komisja ds. Edukacji WOPR nadzorowana przez wiceprezesa ZG WOPR T. Zalewskiego. W biurze ZG WOPR dzienniki szkolenia z innymi dokumentami dot. programów szkolenia złożył instruktor WOPR M. Grodzki, natomiast Przewodniczący Komisji ds. Edukacji WOPR był pasywny w tym okresie.

„Ramowy program szkolenia ratowników wodnych” stanowi załącznik do rozporządzenia w sprawie szkoleń w ratownictwie wodnym⁴⁰. Szkolenia podstawowe dla ratowników wodnych mogą być realizowane w jednostkach WOPR i innych podmiotach działających w zakresie ratownictwa wodnego oraz Szkole Głównej Służby Pożarniczej i pozostałych szkołach PSP, a także w ramach szkolenia uzupełniającego i doskonalenia zawodowego w miarę możliwości w jednostkach ratowniczo-gaśniczych, również przez członków Związku OSP. Ratownikiem wodnym może być członek przedsiębiorstwa prywatnego lub organizacji pozarządowej – podmiotu ratownictwa wodnego, a także funkcjonariusz służby państwowej⁴¹.

W związku z wprowadzeniem ramowego programu szkolenia podstawowego została zaproponowana jego realizacja w trzech modułach. Opracowany na podstawie Rozporządzenia MSW pierwszy z trzech zaproponowanych modułów szkolenia ratownika wodnego, liczący 18 jd. w formie ćwiczeń, objął zakres tematyczny „Pływanie i techniki ratownictwa wodnego”. Moduł II szkolenia, liczący również 18 jd. objął tematy:

- Pływanie i techniki ratownictwa wodnego,
- Sprzęt wykorzystywany w ratownictwie wodnym.

Moduł III liczący 27 jd. powinien kończyć się egzaminem, po zdaniu którego otrzymuje się zaświadczenie o ukończeniu szkolenia ratownika wodnego. Zakres tematyczny modułu III objął:

- Organizacja ratownictwa wodnego – podstawy prawne,

³⁸ Ustawa z dnia 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (DzU z 2011 r. Nr 208, poz. 1240).

³⁹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie szkoleń w ratownictwie wodnym (DzU z 2012 r. poz. 747).

⁴⁰ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 21 czerwca 2012 r. ..., op. cit.

⁴¹ Telak J., *Działalność Wodnego...*, op. cit.

- Organizacja pracy ratowników,
- Sprzęt wykorzystywany w ratownictwie wodnym⁴².

Realizacja zajęć dydaktycznych w ramach szkolenia ratowników wodnych może być rozłożona w czasie⁴³. W WOPR została wypracowana przestrzeń dla szkolenia na stopień młodszego ratownika WOPR – od 12. roku życia (moduł I), ratownika WOPR – od 16. roku życia (moduł II) i moduł III – od 18. roku życia. W tym ujęciu moduł należy traktować jako etap szkolenia. Pełny kurs dla ratowników wodnych – od 18. roku życia (I, II, III moduł jednocześnie) realizowany może być przez jednostki WOPR i inne podmioty uprawnione do prowadzenia szkoleń w ratownictwie wodnym. Przy tworzeniu tego programu były brane pod uwagę propozycje i wnioski osób reprezentujących lub związanych z WOPR. Podział treści nauczania na trzy moduły uwzględniał uwarunkowania wynikające z przynależności WOPR do ILS oraz tradycję szkoleń w zakresie ratownictwa wodnego.

Ostatni centralny kurs na stopień starszego ratownika wodnego, młodszego instruktora WOPR i instruktora WOPR oraz instruktora w zakresie ratownictwa wodnego odbył się w Ośrodku Szkolenia WOPR „Tama” w Rajgrodzie w lipcu 2013 r. (zakończenie 19.07.2013)⁴⁴. Po tym szkoleniu zostały nadane stopnie instruktora WOPR o ostatni numerze 1191 (wg ewidencji centralnej WOPR)⁴⁵.

W okresie od 1962 do 2013 r. WOPR dysponowało znaczącymi zasobami ratownictwa wodnego. Jednostki WOPR zostały wykorzystane w sytuacjach kryzysowych, w tym podczas powodzi w 1997, 2001 i 2010 r. oraz burzy i po niej na Wielkich Jeziorach Mazurskich w 2007 r. W latach 2004-2012 grupy reagowania WOPR (operacyjne, interwencyjne) wyznaczały standardy działania, wyszkolenia i wyposażenia WOPR, wiele szkoleń specjalistycznych było prowadzonych przez kierowników grup operacyjnych WOPR⁴⁶. Prezydent ILS Federation w 2012 r. uznał WOPR za jedno z najlepszych stowarzyszeń ratowników wodnych, plasując je na 5. pozycji w Europie⁴⁷.

W Okartowie nad jeziorem Śniardwy w 1978 r. powstała Stacja Ratownictwa Wodnego. Od 1982 r. Stacja dawała ochronę ratowniczą dla południowej części Wielkich Jezior Mazurskich, a w 1991 r. została zarejestrowana w Urzędzie Kul-

⁴² Opracowane na podstawie Rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z 21 czerwca 2012. ..., op. cit.; por. J. Telak, Model funkcjonowania WOPR jako organizacji pozarządowej w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa (rozprawa doktorska), Szczytno 2012, s. 185-187; J. Telak, M. Zielinska, Przygotowanie funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej do działań ratowniczych na obszarach wodnych – postulaty metodyczne, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Służby Pożarniczej” nr 49 (1) 2014, Warszawa 2014, s. 98-111.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ <http://www.wopr.pl/index.php?limitstart=152> 29.07.2015.

⁴⁵ Dane w biurze Zarządu Głównego WOPR w Warszawie.

⁴⁶ XX Forum Ratownictwa Komunikat, http://wopr.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1251:xx-forum-ratownictwa 23.05.2015.

⁴⁷ http://wopr.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=820:50-lat-wopr 29.05.2015.

tury Fizycznej i Sportu w Warszawie. Mazurska Służba Ratownicza w Okartowie, która prowadziła działalność ratowniczą i szkolenia dla swoich członków⁴⁸.

Ze struktury WOPR w 2010 r. został wyodrębniona jednostka terenowa WOPR Mazurskie WOPR, które również prowadziło działania z zakresu ratownictwa wodnego, w tym edukacyjne. Później jako samodzielne stowarzyszenie przyjęło nazwę: Mazurskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe⁴⁹.

W 2013 r. pojawiły się pierwsze przedsiębiorstwa działające w zakresie ratownictwa wodnego. Od kilku lat trwa dekompozycja WOPR, 13 lipca 2015 r. 102 podmioty posiadały zgodę na wykonywanie ratownictwa wodnego⁵⁰, w tym ok. 70% ma bezpośredni rodowód WOPR. Niektóre podmioty uzyskały zgodę na prowadzenie szkoleń i prowadziły je z wykorzystywaniem dostępnych matryc programowych i materiałów dydaktycznych. W latach 2012-2014 w Polsce znacząco wzrosła liczba wypadków utonięcia osób w wodach ogólnodostępnych. Należy zapewnić efektywne wykorzystanie zasobów podmiotów ratownictwa wodnego w działaniach antykryzysowych poprzez włączanie ich do systemu reagowania i zarządzania kryzysowego na poziomach lokalnych, w szczególności powiatowym⁵¹.

Podsumowanie

Ponad 50-letni dorobek WOPR jest trudny do przecenienia, a zasługi znaczące dla ratownictwa wodnego oraz bezpieczeństwa osób przebywających na obszarach wodnych⁵². Społeczeństwo, władze RP, administracja publiczna, KSRG i ILS Federation oczekują od WOPR dobrze przygotowanych zasobów, wyszkolonych ratowników wodnych, pracujących na pływalniach i kąpieliskach, zdolnych do reagowania w sytuacjach kryzysowych, a nade wszystko efektywnego działania na rzecz zmniejszenia liczby osób tonących w wodach polskich⁵³. Być może system integracji w ramach Polskiego Systemu Ratownictwa, rozważany przez P. Gromka, będzie wymagał nowego spojrzenia na ratownictwo wodne i efektywniejszych rozwiązań formalnych⁵⁴. Potencjał ratownictwa wodnego jest znaczny, ale obecnie nadto rozproszony. Ujęcie w jednorodny podsystem zasobów ratownictwa wodnego bez administracyjnych decyzji obecnie wydaje się być niemożliwe.

⁴⁸ <http://msr-okartowo.pl/> 23.05.2015.

⁴⁹ <http://mazurskiewopr.pl/> 23.05.2015.

⁵⁰ Wykaz podmiotów uprawnionych do wykonywania ratownictwa wodnego posiada zgodę Ministra Spraw Wewnętrznych na wykonywanie ratownictwa wodnego, <https://msw.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/nadzor-nad-ratownictwe?page=1> 13.07.2015.

⁵¹ XX Forum Ratownictwa..., op. cit.

⁵² <http://wroclaw.pl/the-world-games-2017> 23.05.2015.

⁵³ Wypowiedź w dniu 28 kwietnia 2015 r. na XX Ogólnopolskim Forum Ratownictwa w Inowrocławiu, którego tematem był „Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy w latach 1995-2015” podczas debaty ekspertów dr J. Telak, przedstawiając Działalność WOPR w KSRG.

⁵⁴ P. Gromek, Integracja działań ratowniczych polskiego systemu ratownictwa, [w:] „Zeszyty Naukowe SGSP” nr 53 (1) 2015, wyd. Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Warszawa 2015, s. 32-44.

Wyniki i wnioski:

1. System szkolenia oraz instrukcje i programy kursów, a także wymogi kwalifikacyjne dla ratowników wodnych i instruktorów w zakresie ratownictwa wodnego zostały opracowane przez różne podmioty z wykorzystaniem wzorów lub matryc organizacji zagranicznych i międzynarodowych.
2. Zmiana systemu szkolenia w ratownictwie wodnym mogła spowodować wzrost liczby wypadków utonięcia osób w Polsce na początku II dekady XXI w.
3. Należy przeprowadzić badania naukowe w celu ustalenia przyczyn mogących mieć związek ze wzrostem liczby wypadków utonięcia osób w latach 2011-2014.
4. Należy zorganizować konferencję naukową poświęconą bezpieczeństwu osób przebywających na obszarach wodnych i systemowi ratownictwa wodnego.
5. Powinno się określić model ratownictwa wodnego dla powszechnego (polskiego) systemu ratownictwa.

Literatura

- [1] Gromek P., *Integracja działań ratowniczych polskiego systemu ratownictwa*, [w:] „Zeszyty Naukowe SGSP” nr 53 (1) 2015, wyd. Szkoła Główna Służby Pożarniczej, Warszawa 2015, s. 32-44.
- [2] Hędzulek K., Mazur A. (red.), *Słownik biograficzny pracowników CIWF i AWF*, Warszawa 2005.
- [3] Kogut B., *Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy. Aspekty prawne*, [w:] *Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy w latach 1995-2015. Postępy organizacyjno-prawne logistyczne i taktyczno-ratownicze*, red. J. Konieczny, M. Schroeder, Wyd. Garamond Oficyna Wydawnicza, Inowrocław-Poznań-Warszawa 2015, s. 23-38.
- [4] Laskowski K., *Ratowanie tonących w Holandii*, [w:] *Wychowanie Fizyczne*, 1936, nr 9-10, s. 411-412.
- [5] Materiały na V Krajowy Zjazd WOPR, Warszawa 1987.
- [6] Ogólnopolskie Sympozjum WOPR, Poznań 1976.
- [7] Pierwszy kurs przodowników pływania i ratownictwa w Wilnie, [w:] „Na Posterunku” nr 35, Warszawa 1938.
- [8] Sikora J., *Aktywność społeczno-zawodowa i społeczno-polityczna oraz stosunek pracowników do pracy w socjologii pracy*, [w:] „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, Wyd. Wydział Prawa i Administracji UAM, Poznań 1982.
- [9] Sprawozdanie z działalności władz PZP w roku jubileuszowym 1947, Poznań 1947.
- [10] Tabaczek-Bejster I., *Działalność Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego*, ZG WOPR, Warszawa 2012.
- [11] Telak J., *Działalność Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego w Krajowym Systemie Ratowniczo-Gaśniczym*, [w:] *Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy w latach*

- 1995-2015. Postępy organizacyjno-prawne logistyczne i taktyczno-ratownicze, red. J. Konieczny, M. Schroeder, Wyd. Garamond Oficyna Wydawnicza, Inowrocław-Poznań-Warszawa 2015, s. 527-541.
- [12] Telak J., *Model funkcjonowania WOPR jako organizacji pozarządowej w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego państwa*, (rozprawa doktorska), Szczytno 2012.
- [13] Telak J., *Projekt programów szkoleń WOPR, opracowanie kwalifikujące na stopień instruktora wykładowcy WOPR*, Warszawa 1997.
- [14] Telak J., Zielinska M., *Przygotowanie funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej do działań ratowniczych na obszarach wodnych – postulaty metodyczne*, „Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Służby Pożarniczej” nr 49 (1) 2014, Warszawa 2014, 98-111.
- [15] Witkowski M., *Ogólny zarys ratownictwa wodnego na świecie i w Polsce*, [w:] *Ogólnopolskie Sympozjum Wodnego Ochotniczego Pogotowia Ratunkowego*, red. Z. Wiatr, Poznań 1976.
- [16] Witkowski M., *Początki i rozwój ratownictwa wodnego w Polsce*, [w:] *Wychowanie Fizyczne i Sport*, 1973, s. 152.
- [17] Wykaz podmiotów uprawnionych do wykonywania ratownictwa wodnego posiadających zgodę Ministra Spraw Wewnętrznych na wykonywanie ratownictwa wodnego,
- [18] Wysoczański R. (red.), *Konferencja naukowo-metodyczna z okazji 50-lecia PZP*, Warszawa 1975.
- [19] XX Forum Ratownictwa Komunikat,
- [20] XXV Lat działalności WOPR w służbie społeczeństwa – sprawozdanie z działalności za lata 1982–1986, wyd. Zarząd Główny WOPR, Warszawa 1987.

Akty prawne i przepisy

- [1] Ustawa z 18 sierpnia 2011 r. o bezpieczeństwie osób przebywających na obszarach wodnych (DzU z 2011 r. Nr 208, poz. 1240).
- [2] Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z 21 czerwca 2012 r. w sprawie szkoleń w ratownictwie wodnym (DzU z 2012 r. Nr 208, poz. 474).
- [3] Instrukcja szkoleniowa nr 1/75 w sprawie zasad prowadzenia kursów szkoleniowych z zakresu ratownictwa wodnego różnych stopni, wyd. Zarząd Główny WOPR, Warszawa 1975.
- [4] Instrukcja szkoleniowa Nr 1/87 Zarządu Głównego WOPR w sprawie zasad prowadzenia kursów szkoleniowych z zakresu ratownictwa wodnego, Warszawa 1987.
- [5] Uchwała nr 3/11/99 Prezydium Zarządu Głównego WOPR w sprawie wymagań dla kandydatów na stopień instruktora wykładowcy WOPR.
- [6] Uchwała nr 2/11/99 Prezydium Zarządu Głównego WOPR w sprawie programów kursów szkoleniowych WOPR.
- [7] Uchwała nr 1/11/99 Prezydium Zarządu Głównego WOPR w sprawie stopni w WOPR.
- [8] Regulamin Referatu Ratownictwa Polskiego Związku Pływackiego, Warszawa 1937.
- [9] Materiały szkoleniowe, instrukcje, regulaminy WOPR, Zarząd Główny WOPR, Warszawa 1969.

Strony internetowe

- [1] <http://mazurskiewopr.pl/>
- [2] <http://msr-okartowo.pl/>
- [3] <http://wopr.pl/>
- [4] <http://wroclaw.pl/>
- [5] <https://msw.gov.pl/>